



УДК 930.251:0.25.7/9:069.44:658.386

**Катерина Селіверстова,
Анатолій Шурубуря**

ПІДГОТОВКА РЕСТАВРАТОРІВ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ПАМ'ЯТОК

Стаття повідомляє про нове напрямлення в підготовці кадрів — хранителів і реставраторів документальних пам'яток — для архівів, бібліотек і музеїв.

Підготовка кадрів даного профілю відсутня в Україні, не було її і в колишньому СРСР. У Класифікаторі професій серед реставраторів сімнадцяти профілів (виробів з дерева, духових, клавішних, смичкових та щипкових, ударних, язичкових інструментів, пам'яток дерев'яної та кам'яної архітектури, декоративних штукатурок і ліпних виробів, декоративно-художніх фарбувань, металевих конструкцій, покриттів покриттів, тканин, гобеленів та килимів, фільмових матеріалів, фільмокопій, готової продукції) немає фахівців з реставрації паперу, книг.

Це зумовлено тим, що фахівець з реставрації писемних документів мусить володіти не лише знаннями про документ, які дають бібліотекарям і архівістам на факультетах бібліотечно-інформаційних систем в інститутах культури, а й спеціальними знаннями в галузі хімії, біології, матеріалознавства, реставрації паперу. Забезпечити такий комплекс знань система професійної освіти в рамках інститутів культури була неспроможна; не було й викладачів, які б володіли таким комплексом знань.

У зв'язку зі створенням і функціонуванням реставраційних центрів при Національних бібліотеках та в системі Державного комітету архівів України нині створені відповідні умови для започаткування підготовки фахівців у галузі зберігання писемних документів та їхньої реставрації. Це тим більш необхідно, що в Україні в 1992 р. Кабінетом Міністрів було затверджено Положення про Державний реєстр національного культурного надбання, до якого мають бути внесеними документальні пам'ятки: рукописні книги, унікальні архівні документи тощо. Треба забезпечити відповідні умови їхнього зберігання в архівах, бібліотеках, музеях, а також кваліфіковану реставрацію.

Вивчення кадрового складу відповідних структурних підрозділів держархівів областей показало, що на 01.01.98 р. там працювало 139 осіб, у т. ч. 90 реставраторів. За освітою це, переважно, особи з середньою (49) та середньою спеціальною освітою (29). Серед останніх — фахівці 17 різних професій: монтажник, медик, агроном, металург, корабле- і приладобудівельники, 2 технологи харчової промисловості, 2 працівники торговельної сфери, 2 кулінари, 2 швачки, 2 кооператори, 2 бухгалтерки та ін. Це свідчить про випадковість у доборі кадрів за відсутністю відповідних фахівців. Можна лише врахувати як близьких за профілем випускників ПТУ: 4 палітурників та 3 діловодів. Зрозуміло, що ці кадри не готові фахово забезпечити необхідні умови зберігання документів, а також їхнє відновлення у разі пошкоджень.

Архівам потрібні фахівці вищого рівня кваліфікації також у відділі забезпечення збереженості архівних документів на посади завідувачів та архівістів 1-ї та 2-ї категорії. Бібліотекам у відділі рідкісної книги та книгосховищ потрібні висококваліфіковані профільні фахівці на посади бібліотекарів вищих категорій, а також завідувачів цих відділів. У реставраційних центрах Міністерства культури, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та Національної парламентської бібліотеки, у Центральній лабораторії мікрофотокопіювання і реставрації документів центральних державних архівів України посади реставраторів потребують висококваліфікованих спеціалістів-реставраторів паперу та писемних документів, документальних пам'яток, рукописної книги, унікальних архівних документів.

Відсутність налагодженої системи підготовки кадрів реставраторів легко пояснити тим, що здійснювати підготовку реставраторів було недоцільним лише для одного типу закладів чи то бібліотек, чи то архівів, або музеїв. Дослідження змісту освітніх програм бібліотекарів та архівістів показало спорідненість цих професій як інформаційних, про що свідчить спільний для них блок спеціальних дисциплін, пов'язаних з технологіями опрацювання, пошуку та зберігання документів та документної інформації. Фахівцями УДНДІАСД спільно з Київським національним університетом ім. Т. Шевченка та Київським національним університетом культури і мистецтв розроблена Концепція підготовки кадрів для архівних установ (Матяш І., Калакура Я., Лузіцький В., Селіверстова К. Концепція підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України // Студії з архівної справи та документознавства. — 1998. — Т. 3. — С. 17–24), в якій визначено як головний напрям підготовку архівістів та бібліотекарів за спільними програмами. Залишалось лише визначитися, де готувати цих фахівців. 1999 р. між Державним комітетом архівів України та Державною академією керівних кадрів культури і мистецтв України була укладена угода про співпрацю, яка включила і дану позицію. Це дало змогу запропонувати навчальний план для підготовки реставраторів для бібліотек, архівів та музеїв в межах спеціальності 7.020.105 «Документознавство та інформаційна діяльність», спеціалізація «Зберігання документів».

СТРУКТУРА ПЛАНУ:

1. Цикл гуманітарних та соціально-економічних дисциплін.
2. Цикл фундаментальних дисциплін.
3. Цикл спеціальних дисциплін.
4. Цикл вільного вибору дисциплін.

Перший цикл складають дисципліни загальноосвітнього спрямування, типові для усіх профілів вищої освіти (історія України, філософія тощо). До другого циклу належать дисципліни, що є фунда-



ментальними для професії реставратора документальних пам'яток, а саме: загальне документознавство, книгознавство та історія писемності, загальне архівознавство, загальне бібліотекознавство, загальне музеєзнавство, основи бібліографії, основи археографії, основи джерелознавства тощо.

До третього циклу входять спеціальні дисципліни: наукові основи зберігання документів, біологія і захист документів від біопшкоджень, хімічні та фізико-хімічні методи аналізу матеріальної основи документа (МОД), оптико-фізичні методи аналізу МОД, репрографія, споруди і обладнання документосховищ, оправа книги, реставрація писемних документів тощо.

Цикл вільного вибору складають дисципліни: документи особового походження: організація зберігання, організація зберігання аудіовізуальних документів, рукописні книги і колекції, реституція документальних пам'яток (ДП), методика оцінки ДП, зарубіжна україніка тощо.

Оголошений набір до Академії на комерційній основі не дав позитивних результатів, що зумовлено низьким рівнем оплати праці реставраторів. Єдиним виходом може бути цілеспрямована державна підтримка підготовки фахівців цього напрямку, що вбачається із затвердженням Державної програми збереження бібліотечних та архівних фондів на

2000–2005 рр. (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 р.).

Підготовку фахівців у галузі зберігання документів та їх реставрації для бібліотек та архівів визначено як одне з пріоритетних завдань Програми. Передбачене Програмою створення Міжвідомчих центрів консервації та репрографії при великих бібліотеках та Галузевих і Регіональних служб репрографії та ремонтно-палітурних робіт при державних архівах і обласних універсальних наукових бібліотеках та відомчих бібліотеках потребуватиме відповідного кадрового забезпечення.

У Програмі закладено направити 495 тис. грн. (у т.ч. з державного бюджету 235 тис. грн. та 260 тис. грн. позабюджетних коштів) на створення державної системи спеціальної освіти в галузі збереження бібліотечних та архівних фондів і підготовку хранителів фондів та реставраторів документальних пам'яток, на організацію перепідготовки працівників архівів і бібліотек, стажування провідних спеціалістів у міжнародних реставраційних центрах, обмін спеціалістами із зарубіжними центрами консервації й репрографії тощо.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо пріоритетним завданням підготовку фахівців для бібліотек, архівів та музеїв в галузі зберігання документів та їх реставрації.

УДК 025.7/9

Світлана Успенська

СУЧАСНІ ФОРМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-РЕСТАВРАТОРІВ І ХРАНИТЕЛІВ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ФОНДІВ

Решение проблем сохранности памятников культуры в значительной степени зависит от уровня знаний в этой области. В настоящей работе представлен опыт Лаборатории консервации и реставрации документов РАН по современным обучающим программам: от подготовки реставраторов документальных материалов до семинаров для специалистов-администраторов, работающих в области сохранности памятников культуры и истории. Обосновывается необходимость проведения специальных выездных семинаров по запросам учреждений культуры.

Джерелом ретроспективної інформації може бути не тільки текстова чи зображувальна частина документа, але й його носій, за яким можна судити про його техніку виготовлення, про шлях, який пройшов об'єкт за минулі століття. І ми не маємо права зневажати предметом мистецтва, книгою, архівним документом на будь-якій стадії його існування. Нехай йому хоч 50, хоч 500 років — це продукт того часу, коли він був створений і тому має історичну цінність.

Збереження культурної та історичної спадщини — одне з основних завдань, які стоять перед сві-

товим співтовариством. А досягти цього можна лише спільними зусиллями фахівців, хранителів фондів, адміністраторів, за підтримки всього суспільства. З цією метою створюються національні програми забезпечення збереженості документального надбання, які координуються міжнародними організаціями IFLA, ICOM, ICROM і т.п.

У нових економічних умовах, коли різко зменшилася роль державного регулювання, забезпечення збереженості культурних цінностей фактично покладено на працівників установ культури. При цьому істотно зросла необхідність вироблення єдиної політики, системних підходів, правильного вибору пріоритетів і раціонального використання фінансів і трудових ресурсів. Це особливо важливо для численних бібліотек, архівів і музеїв, які не мають власних служб консервації.

Вирішення проблеми збереженості пам'яток культури в значній мірі залежить від рівня знань у цій галузі. І якщо консерваційно-реставраційні роботи знаходяться в сфері функцій і знань реставраторів, то питання належного зберігання і дбайливого користування приходить вирішувати вже іншим фахівцям, які, на жаль, досить часто погано уя-